

**Отговор на въпросите и бележките от рецензиите и отзивите на членовете на
научното жури**

от Веселин Даниелов Данов

Благодаря за рецензиите и отзивите. Отговарям на отрицателните бележки и зададените като упрек въпроси в отрицателната рецензия на доц. д-р Ст. Чохаджиев.

На зададения в рецензията на доц. Ст. Чохаджиев въпрос: *защо, след като е направен сравнителен анализ с култура Криводол, не е направен такъв и с предходната култура* (1 стр.) отговарям следното:

Първо: във всички обобщаващи изследвания, засягащи хронологията и периодизацията на ранния енеолит (включително и тези на доц. Ст. Чохаджиев), селището при Градешница е датирано в неговата втора половина. Можем да смятаме за общоприето и доказано съществуването на хронологически отрязък от време между Градешница и предхождащата я късноенеолитна култура (дефинираната от проф. Х. Тодорова култура Курило). Материалите от селището стоят много близко до тези на култура Криводол-Сълкуца и сравнителният анализ с тях има смисъл от гледна точка на прецизирането на хронологическото място на Градешница в раннохалколитната култура, развила се на територията на днешна Западна България. Така се доказва, от една страна, че Градешница е типологически най-близо до керамиката на Криводол-Сълкуца, и от друга, че там няма късноенеолитни материали (на култура Криводол-Сълкуца).

Второ: известните публикувани късноенеолитни находки от територията на днешна СЗ България са много малко, така че няма много за сравняване. Показателно е, че дори епонимният за културата обект, Курило, не е проучван чрез системни разкопки, а известните ни от него материали, предимно антропоморфни фигурки и отделни фрагменти от съдове, са от обходи (и реално са без стратиграфски данни).

Направеният сравнителен анализ с керамиката на култура Криводол-Сълкуца даде добри резултати както по отношение на проследяване на развитието на формите на отделните типове съдове, така и за прецизирането на хронологията на селището от Градешница. Резултатите от анализа доказват, че в Градешница има етап на обитаване, хронологически следващ Слатино б. Това заключение би било невъзможно без сравнителен анализ на две нива – синхронен с керамиката от селищата при Слатино и диахронен – с материалите на култура Криводол-Сълкуца. Във всички предложени (публикувани) до сега периодизации, включително всички предложени и от доц. Ст. Чохаджиев (две различни,

макар направени на базата на едни и същи материали), Градешница се синхронизира най-общо със Слатино 5–6 хоризонт, без да е отбелязано, че в селището е представен по-късен етап. **Доц. Чохаджиев твърди, че това му е отдавна известно, но никъде не го е написал, а още по-малко аргументирано доказал.** Не мога да приема определянето на сравнителния анализ като опит да се придаде, цитирам, „научообразен вид“ на дисертацията.

В началото на рецензията си доц. Чохаджиев отбелязва, че значителна част от материалите от Градешница са вече публикувани от Б. Николов. Считам, че тази бележка омаловажава приносите ми. Реално от обработените от мен керамични съдове по-малко от 40% са известни от публикации. Това най-добре може да се проследи в каталога на находките, където съм се постарал коректно да отразя кои от тях са публикувани и къде. Още по-малък е процентът на обнародваните антропоморфни фигурки (около 25%). Почти всички фрагменти от жертвеници, съдове, модели на жилища също са непубликувани. Публикуваните находки най-често са представени само чрез снимки, обикновено с лошо качество на печат и без подробно текстово описание и често с грешни данни за размери. Липсата на представени профили на съдовете и разгъвки на украсата им ограничават представата за керамичния комплекс на селището и затруднява в значителна степен използването им за научен анализ.

По отношение на направената от доц. Чохаджиев забележка, че в изследването не са включени тежести за стан, както и направените други коментари за тях, отговарям следното:

Смятам, че тежестите за стан не влизат в нито една от двете разгледани в дисертацията групи предмети – керамични съдове и малка пластика. Те се отнасят към оръдията. Никъде в изследването не е омаловажена или подложена на съмнение тяхната хронологическа натовареност.

На отправената ми от доц. Чохаджиев критика за това, че при анализа съм използвал само цели съдове, мога да повторя това, което казах на вътрешното обсъждане. Запазените съдове са много, а фрагментите малко. Това е обективното състояние. За съжаление, във фондовете на РИМ Враца бе открито малко количество фрагменти от съдове (бих казал нищожно в сравнение с очакваното количество керамика от обект, проучен на площ от над 5 дка). Преобладаващата част от тях са парчета от съдове-хранилища, каквито има реставрирани доста на брой. Затова акцент в обработката бе поставен върху фрагменти от други типове съдове, чието количество е незадоволително. Внимание на това е обърнато и в самата дисертация. Затова смятам, че обвинения в „слабост на методиката на изследването“ поради използването предимно на цели форми е неуместно предвид състоянието на изворовата база. Още повече, че в дисертацията са включени голямо количество други керамични предмети, с което е направен опит да се представи керамичният комплекс на селището във възможно най-голямата му пълнота.

Друга част от отправените критики са свързани с това, че материалите от Градешница (или поне тези от тях, които са с установени съответствия в данните за стратиграфията от публикациите и инв. книга) не са разгледани по представените от проучвателя хоризонти.

Напълно осъзнавам, че разглеждането на находките от Градешница по представените от Б. Николов хоризонти, би било много по-лесен, правилен и, сигурен съм, и по-приносен подход. Причините да не бъде избран този подход са подробно аргументирани във втората глава на дисертацията. Обърнато е внимание на регистрираните многобройни примери за разминавания в данните за стратиграфията на находките, посочени в публикациите и инвентарната книга. От друга страна липсва всякаква стратиграфска информация за множество находки. В инв. книга не са отбелязани дълбочината и координатите на находките, които биха помогнали донякъде за възстановяване на стратиграфската ситуация. Посочените примери за подменени находки (каквото е този с две от поставките) и някои аномалии при начина на подредба на находките в инвентарната книга всяват допълнителни съмнения. Също така е показателно, че в албума „Градешница. Праисторически селища“ авторът включва около 70 съда (всички са публикувани на снимка и е изписан хоризонтът, към който принадлежат). Съмнение буди фактът, че към хоризонт С, за който е написано, че е силно нарушен от селскостопанска дейност и ерозия, принадлежат най-много съдове — около 30. Трябва да отбележа, че посочените в тази част на изследването примери за констатирани нередности са само част от всичките, установени в процеса на обработка на материалите. Подбрани са само „най-представителните“, за да се аргументира неразглеждането на находките по хоризонти. Ако имаше данни поне за комплексите по сгради, това би могло да даде информация за поне частично реконструиране на стратиграфските ситуации, но такива няма.

Недоумение буди и неколккратно зададеният от доц. Чохаджиев въпрос *защо не е сменена темата на дисертацията, след като са установени несъответствията в данните за стратиграфията* на селището. Изследването на археологическите материали от отдавна проучени, но незадоволително публикувани селища като това от Градешница е важно и дори наложително. Не е допустимо голямо количество находки от един епонимен обект, каквото е Градешница, да са известни единствено на проучвателя на селището и на фондовиците в музея. Въпреки обективното състояние на изворовата база (предполагам, подобно е то и за други отдавна проучени селища), документирането и анализът на находките дават нова информация за хронологията на селището и очертаването на регионални различия в керамичните комплекси на култура ГСД, нементирани до този момент.

В мен остана горчивото чувство, че съм обвинен в неуважение към делото на Б. Николов, показвайки и подчертавайки редица несъответствия и неточности в стратиграфските данни на находките. В рецензията на доц. Чохаджиев това е наречено *основен лайтмотив на дисертацията*. Искам категорично да заявя, че научната дейност на

покойния вече Богдан Николов бележи епоха в проучването на праисторията на СЗ България. Той е един от малкото примери за местни археолози, работещи в регионален музей, които са направили толкова много за изследването на древното минало. На него дължим и редица важни открития, които не са свързани само с праисторията. Всестранните интереси на Б. Николов, освен с археология, са свързани с история, краезнание и изучаване на местните топоними. За това категорично заявявам, че като човек, произлизащ от същия край (Б. Николов от Алтимир, Белослатинско, а аз от Бяла Слатина), съм изключително горд с делото на моя предшественик, и ако у някого съм създал погрешно впечатление, моля да бъда извинен. Нещо повече, реално без проучванията на Б. Николов, настоящата дисертация нямаше да бъде възможна.

Въпреки това смятам, че научната коректност задължава да бъдат посочени установените несъответствия и да бъдат взети под внимание при анализа.

Друга забележка е защо е използвана думата „идол“ в отделни случаи в текста вместо „антропоморфна фигурка“.

Думата е с произход от старогръцки и значи изображение, в какъвто смисъл е употребена в дисертацията.

Друга забележка е, че направеният сравнителен анализ на антропоморфните фигурки с материали от други халколитни селища не дава нови знания. Напротив, този анализ позволява редица интересни изводи за начина на моделиране на ръцете и главите при фигурките, както и за начина на орнаментиране. Изведени са локални различия, които не са посочени до този момент в научната литература, въпреки че фигурките са разглеждани от различни автори. Пример за това е липсата на големи, трапецовидни престилки върху краката на фигурките в селищата, разположени южно от Стара планина.

Учудващо е и направеното заключение от доц. Чохаджиев, че единственото ново, което е научил „от тази дисертация се състои в две неща: наличието на множество липси във фонда на РИМ – Враца и наличието на предмети с ямички в Градешница.“ Разбирам голямото възмущение, което е предизвикало в моя рецензент откриването на предмет с ямички в селището при Градешница. Но твърдение, че това е едва ли не единственото ново познание, при положение, че са документирани за първи път и анализирани голямо количество находки (над 600), е меко казано смущаващо.

София

20. 03. 2017 г.

/Веселин Данов/